

ИВАН БУНИН И ЛИТЕРАТУРНИТЕ СРЕДИ У НАС

Иван Радев

Изследвачите на живота и творчеството на Иван Бунин не отделят почти никакво място на връзките му с България и българската литература. Фактите показват, че неговите творби се превеждат и печатат у нас още в самото начало на века, спори се за неговото значение и място в руската литература, определени автори се влияят от поезията и белетристиката му, сам Бунин престоива известно време в София и е в преписка с Д. Бояджиев, Б. Пенев, Ал. Дзивгов... Дори и беглият обзор на свързаните с всичко това проблеми доказва необходимостта от специално изследване на рецепцията на Буниновото творчество у нас. При по-сериозно и задълбочено разглеждане тоя въпрос би разкрил интересни аспекти на взаимодействието на българската с руската литература в насоки и време, които по една или друга причина са останали встрани от изследователските търсения на литературоведческата ни мисъл. Става дума за творчеството на автори като А. Куприн, Ив. Бунин, А. Андреев и др., което от началото на века е на почит сред българската интелигенция и писателски среди и в тоя смисъл разкрива и допълва общата характеристика на взаимодействието им през първите десетилетия на XX в. Разбира се, тия бележки нямат за цел да изяснят рецепцията на Буниновата проза и поезия и да осветлят цялостно връзките на писателя с българската литература и влиянието, което е оказал върху отделни представители. Тук само маркираме моменти от тая предстояща задача. Основната част от наблюденията са изградени върху документи от архива на Боян Пенев.¹

Иван Бунин — проникновен художник на руския живот и природа — се утвърждава като поет и белетрист през 90-те години. Не е трудно да си представим какъв талант трябва да притежава начеващият писател тогава, за да обърне вниманието на читатели и критика във време, когато още пишат Толстой, Чехов, Короленко, разгръщат се дарованията на Горки, Куприн, Л. Андреев, на неговите съвременници в поезията — Блок, Балмонт, Брюсов, А. Белий и др. Покрай безспорния си талант Бунин оказва и завидна устойчивост към изкушенията на новаторските модернистични тенденции в руската литература — и понякога демонстративно, но винаги последователно твори в традициите на XIX в. Негови кумири в началото и до смъртта му си остават Пушкин и Толстой. По-късно тоя му характер и непреклонност — върху основата на объркани възгледи за обществото в Русия — го изправят пред съдбоносни дилеми, които ни дават основание да говорим за трагедията на човека и художника Бунин. Без да ни доведе до оправдаване на постъпките му след революцията, вникването в тая трагедия поразява със своята глуха, подмолна конфликтност и мъчително изживяване на заблуждението и откъснатостта от родината. Но според съветските изследвачи най-хубавото на тоя „архаист-новатор“ преди и след 1918 г. съставя едно художествено цяло, дълбоко свързано с руския живот. Затова Горки винаги ще го сочи сред майсторите на руската художествена реч, сред учителите на младите.

¹ За кореспонденцията на Бунин с Б. Пенев само епизодично е споменато в статията на Д. Велева „Архивният фонд на Б. Пенев“ (Изв. науч. арх., БАН, 1968, кн. 4, с. 165), а Ив. Сарандев публикува едно от писмата на Бунин в сп. Обзор, 1969, кн. 2, с. 94–96.

Случва се така, че творчеството на Бунин става известно у нас още от началото на века — начало и на неговата истинска популярност в Русия. През 1902—1903 г. излизат разкази и поетични творби на К. Величковото сп. „Летописи“ в превод на поета Димитър Бояджиев. Преведени са разказите „Свиждане“ (Летописи, бр. 10 от 1902), „Нова година“ (Летописи, бр. 2—3 от 1902) и пет стихотворения без заглавия (Летописи, бр. 5 от 1903). Към първия разказ под линия е сложена бележката: „Иван Бунин е млад руски поет и белетрист. И стиховете, и прозата му правят силно впечатление поради своята жизненост, простота и свежест.“ Публикуваните малко по-късно стихотворения са придружени с кратък встъпителен портрет. Писан вероятно пак от Бояджиев, в него личи стремеж да се открият особеностите и достойнствата на Буниновия талант, да се акцентува върху определени страни от неговото отношение към литературата и живота, върху характеристиките на неговата поезика: „Бунин обича живота, проявяван дори и в най-дребната твар, и с широко разтворени ноздри поема дъхът на вселената и лови радостта на живота във всичко.“ И като посочва, че Бунин е „най-добрия импресионист в руската литература“, Бояджиев пише по-нататък: „Той обича природата с внимателна и съсредоточена любов. .. За неговите усещания нищо не остава недостъпно и от всичките миризми и цветове на бледната и нежна руска природа той създава лекия въздох на непонятно драго настроение.“¹ През първото десетилетие на века К. Константинов също превежда поетични творби на Бунин.² Николай Лилиев за времето 1906—1907 г. си спомня, че притежава книги на Бунин и го чете.³ Но кое е насочило вниманието на поет като Бояджиев към това творчество?

Ако внимаем в неговата поезия, ще открием причините — едно омокотено, лирично поднасяне на настроенията, стремеж към чист рисунък, сходни душевни състояния, които намират път към поетичния изказ, неотделимост на лирическия герой от заобикалящата го природа, богат вътрешен живот, трагичното присъствие на жената... Интересът на Бояджиев не е изолатиран явление; същата привързаност към руския художник изпитва и К. Константинов: „Аз открих Иван Бунин преди повече от половин век през онова далечно време на нашето юношество. Това откритие не бе закъсняло: тъкмо в ония години Бунин сътрудничеса в сборниците „Знание“, които ние си изписвахме направо от Москва, и бе издал вече своя знаменит „Листопад“.⁴ Доволно силно и подвластно е било обаянието на Бунин в тия първи години на запознанство с творчеството му за автора на „Път през годините“, личи от възлението, с което си спомня: „Отдавна, преди повече от десет години (авторът има пред вид 1920 г. — б. м.), аз бях страстен поклонник на Бунин и приемах безусловно всичко написано от него. Знаех наизуст цели стихотворения, откъси от превода му „Песента на Хайавата“ от Лонгфело, бях чел и „Автоновки-ябълки“, „Накрай света“, бях превеждал и печатал някои малки негови стихотворения.“⁵ За същото време (1910) той пише, че у нас е уредена първата изложба на руски книги, сред които „привзведенията на най-младите руски писатели — Горки, Андреев, Иван Бунин, Балмонт, Брюсов, Блок, Белий, Куприн и др.“, като най-ценните от тях „изчезнаха още в първите дни“. Макар и откъслечни, тия данни разкриват сравнително широката популярност и познаване на Буниновото творчество в България около началото на века, когато фактически той се налага и в съзнанието на руската културна общественост. Тогава то се възприема у нас като неделима част от голямата вълна руски поети, които съставят предимно ядрото на руския символизъм, но и за българския читател Буниновата поезия е нова багра в поетическите традиции на XIX в. Четени предимно в оригинал, стиховете и разказите му се приемат като талантливо изображение на руския живот. Пак К. Константинов споделя: „До Първата световна война създаде „Село“, на руския живот. Пак К. Константинов споделя: „До Първата световна война създаде „Село“, „Суходол“, „Господинът от Сан-Франциско“, „Братя“, още няколко съвременни по форма и дълбоки произведения и дори ако неговият път би свършил тук, пак значението и величието му на световен писател биха били безспорни.“⁶

¹ Иван Бунин. — Летописи, 1903, кн. 5.

² Вж. Българска сбирка, 1908, кн. 10, псевд. Константин Бродяга.

³ Г. Константинов. Лилиев сред своите приятели. С., 1971. с. 36.

⁴ К. Константинов. Път през годините. С., 1966. с. 454.

⁵ Пак там, с. 332.

⁶ Пак там, с. 457.

Външните факти от навлизането на Буниновото творчество в България в началото на века трудно дават основание да се дири творческо влияние. Но това творчество като продължение на пушкинско-толстоевските традиции несъмнено съдейства за поддържане на интереса към реалистичната линия на руската литература и по косвен път се противопоставя на нарастващия интерес у нас към поезията и естетическите доктрини на руския символизъм. От преводите и спомените на К. Константинов се убеждаваме, че българският читател познава и цени у Бунина неговите талантливо пресъздаващи действителността творби като „Село“, „Господинът от Сан-Франциско“, стихосбирката „Листопад“, включени в изданието, което прави Горкиевото „Знание“ (1902). С тая си неприкрита и органична близост до традициите на руската литература на XIX в. поезията му (сам той не разграничава, не прокаква рязка граница между белетристика и поезия и издава смесени сборници) е играла благотворна роля, поддържала е вкуса към реалистично изображение и се е противопоставяла на декадентските наеви на руския символизъм в началото на века. Това е един съществен момент от характера на въздействието на Буниновата поезия и проза.

От по-особено значение за проникването на творчеството на Бунин в България са онези факти, които са свързани с живота му от началото на 1920 г. Тогава започва вторият, най-трудният период от живота на писателя. Невъзприел идеите на революцията и установяването на работническо-селска власт, откъснал се от кръговете на прогресивната руска интелигенция, Бунин се влива в мътния поток на емиграцията, без да съзнава последиците от това свое отстъпничество. Изследвачите обикновено изчерпват с една реплика неговия житейски и творчески път от напускането на Одеса до установяването му в Париж. Така В. Афанасиев отбелязва: „На 26 януари 1920 г. заедно с отстъпващите под напора на Червената армия остатъци от белогвардейските войски Бунин с жена си В. Н. Муромцева напуснал Одеса и се отправил в началото за Балканите, а след това във Франция.“¹ А Ан. Тарасенков неправилно посочва: „... напуска родината си, която някога така обичал и възпявал, и по Черно море, през Босфора и Средиземно море, се добира до Франция“². Ал. Бабореко само конкретизира отделните станции на неговия път до Париж: „На 26 януари 1920 г. Бунины заминали в Константинопол, откъдето — в България и Сърбия, в края на март пристигнали в Париж.“³ И С. Русакиев, в иначе разглеждащата важни страни на неговото творчество студия „Реализмът на Иван Бунин“⁴, също не споменава за престоя на Бунин в България, за контактите му у нас.

Редица моменти от този кратък период на емигрантската одисея на Бунин налагат необходимостта от неговото по-обстойно разглеждане, защото фактите, макар и повечето житейски и обикновени, разкриват обстоятелствата и трудностите, при които той е принуден да отстоява верността си към образа на стара Русия. Вероятно още тогава, в първите дни на емиграцията, Бунин е почувствувал трагедията и разложението на емигрантските среди, унизителното положение, в което го поставя напускането на Русия. За това говори и финалът на разказа, описващ бягството от Одеса с многозначителното заглавие „Гибел“ (в по-късните редакции — „Край“): „Изведнъж дойдох на себе си, изведнъж ме озари: да, ето това — аз съм в Черно море, на чужд параход, не зная защо плувам към Константинопол, на Русия — край, и на всички, на целия мой предишен живот също край, даже ако стане чудо и ние не загинем в тая зла и ледена морска бездна. Само това как не разбирах, как не разбрах по-рано?“ От разказа разбираме, че отчуждаването на Бунин от някои кръгове на емиграцията започва още тук. Друг белоемигрант, по-късно върнал се в родината, а тогава дипломат и журналист, след години си спомня: „Тълпите бежанци пристигнаха в България. ... Всички те бяха еднакво изплашени, сливаха се в една сива, дребнава маса, изпълнена с тревога за утрешния ден, със съзнание за собственото си нищожество и готовност в същия час да легне пред властта на имащите, т. е. пред чужденците.“⁵ Такава е обстановка, сред която Бунин престоява няколко дни в България. Трудно е да повярваме, че е запазил аристократичното си достойнство, че не са се появили първите пукнатини на съмне-

¹ В. Афанасиев. Иван Бунин. М., 1966. с. 269.

² Ан. Тарасенков. Предговор към Избрани произведения в т. II. С., 1961. с. 1—24.

³ Ал. Бабореко. И. А. Бунин. Материали для биографии. М., 1967. с. 215.

⁴ Вж.: Сб. в чест на акад. М. Арнаудов. БАН, 1969.

⁵ Л. Любимов. На чужбине. — Новый мир, 1957, кн. 3, с. 146.

ние в правилността на направената крачка. Но гордостта и самочувствието ще подхранват дълго време външните прояви на поведението му, за да стигне до изпълнените с горчивина и дълбоко неверие в избора път писма от последните години на живота му. Сред тия писма се откроява и изпратеното до Телешов от 8 май 1941 г.: „Бях знаменит „в целия свят“ — сега на никому в света не съм нужен — не му е до мен на света! . . . Аз съм сив, сух, слаб, но все още ядовит. Много искам в къщи.“

От времето на престоя на Бунин в София имаме редица факти, които осветляват както душевното и материалното състояние на художника, така и актуализирането на неговото творчество у нас. Възможност да разберем това ни дават документи от архива на Боян Пенев, спомените на К. Константинов, статии на Б. Пенев, М. Кремен, М. Николов за Буниновото творчество. Тия факти, общо взето, изграждат доста пълна представа както за контактите, които установява Бунин с български писатели, така и за разширяване и задълбочаване на познанията ни за житейско-фактологичната страна на този важен момент от биографията му. К. Константинов по-късно пише: „През февруари 1920 г. Боян Пенев дойде веднаж у дома и ми каза, че в София е пристигнал Иван Бунин, който бил емигрирал от Одеса с един от последните френски параходи. . . Боян Пенев го намерил, завел го у тях и сега ми носеше да прочета няколко ръкописа — стихотворения, — които Бунин му дал да прегледа.“¹ И малко по-нататък: „Два-три дни след това узнах от Б. Пенев, че Бунин и жена му били обрани от прислугата в хотела (също руски бежанци), че едва могли да съберат пари за път и заминали в Париж.“ Нямаме запазени спомени или бележки на Б. Пенев за срещите и продължителната му връзка с Бунин. В архива му се намират само преките доказателства (вероятно част от тях) за този епизод от живота на руския писател. Преди всичко тук са запазени ръкописите на стихотворенията, за които споменава К. Константинов. Не знаем колко са били творбите, но в архива на Б. Пенев са запазени автографите на три ръкописни стихотворения и коректурите на две поправки от ръката на Бунин.² Ръкописните творби носят дати — „Август“ — 1917 г.; „И цветы и шмели. . .“ — лето 1918 г., „В дачном кресле. . .“ — лето 1918 г., — когато са писани. При съпоставка с посветените им издания (които се правят по волята на Бунин) се забелязват съществени изменения: в „Август“ — отпада заглавието, отпадат и последните три от всичко пет секстини. Но, общо взето, творбите запазват основните идеи и настроението, характерни за тях още при написването им в смутната 1917—1918 г., които са владеели Бунин и във времето, когато ги предава на Пенев в България. Случаен ли е фактът, че поезия от такъв характер Бунин счита за необходимо да прочете Пенев? След като се запознаем със същите творби и неговото положение и душевно състояние в тия първи емигрантски дни, не е трудно да открием вътрешната връзка между носеното от тях съдържание, идеи и настроения и душевната му безпътница. В тях преливат в странна смесица картини от един толкова близък, станал буниновски пейзаж, и предчувствията за времето, когато лирическият герой ще се възправи пред мъчителния за всеки мислещ човек въпрос:

Срок настанеть — Господ сына блудного спросит:

Был ли счастлив ты в жизни земной?

Във външно успокоените строфи и емоционално уравновесена лексика на творбите се чувства вътрешна тревога и несигурност, разклатено самочувствие, разбити устои на душевността, ненамерена опора в нови идеи, в нови разбираня за живота. В тях се оглежда вътрешното раздвоение на интелигент от типа на Бунин, оглежда се целият Бунин. Не знаем целта, нито раздвоение на Бунин. К. Константинов не споменава нищо, след като пише — с която са предадени на Боян Пенев. К. Константинов не споменава нищо, след като пише — „аз грабнах стихотворенията му и потънах в тях“. Не ги срещаме преведени и в сп. „Златорот“, където най-вероятно биха могли да бъдат отпечатани в превод. Но с това си жест, сега като съдим, Бунин е дал в поетическа форма израз на идейната си и житейска безпътница. Известно е също, че Бунин е дал в поетическа форма израз на идейната си и житейска безпътница. Известно е също, че Бунин е дал в поетическа форма израз на идейната си и житейска безпътница. Известно е също, че Бунин е дал в поетическа форма израз на идейната си и житейска безпътница.

¹ К. Константинов. Път през годините. . . с. 332.

² Вж.: Архив на БАН, ф. 37, арх. ед. 1404, 1405, в която са коректурите на стихотворенията „Москва“ и „Кон Свягогора“.

шал към средствата на мерената реч в трудни години, в напрегнати моменти, в душевнокризисни състояния. За това говорят и писаните през 1917—1918 г. и предадени на Боян Пенев през 1920 г. творби.

Друг съществен момент от взаимоотношенията на Боян Пенев с Бунин е запазената в Архива на БАН част от кореспонденцията им — една визитна картичка с информационно съдържание без особено значение и две доста обширни писма, изпратени от Париж.¹ Тия две писма изнасят факти за отношенията между двамата, обогатяват познанията ни за тежкото състояние и трудностите на Бунин през тия първи месеци емигрантски живот. Те осветляват и такъв момент, който не се споменава от изследвачите му (с изключение на посочената публикация на Сарандев) — назначаването на Бунин за редовен професор в Софийския университет. Първото писмо, без дата, но вероятно писано в края на март 1920 г., разкрива тежкото — материално, здравословно, а и душевно — състояние на Бунин. За отпътуването си от София той споделя: „Нашето пътуване до Белград беше дълго и тежко, беше много студено и безпокойно, защото в моя вагон — за който още веднъж поднасям голяма благодарност на Вашата железопътна администрация и който г. Лопуховски, аз съм убеден, е доставил в София в пълна изправност — всекичасно и твърде грубо обсаждаха руските бежанци. В Белград издействуваха за мен помещение, но ние предпочетохме да останем да живеем във вагона, откъдето аз и правех излизания до града по различни дела, и всичко това, т. е. тежкия път, циганският живот във вагона, всякаквите безпокойства и прочее ме доведоха до състояние, още по-лошо от това в София.“ Разстроен от неуредиците и трудностите на пътуването, а и от настъпния прелом в живота му, изтръгнал го от привычната атмосфера на творческото му развитие, Бунин мъчително и болезнено прекарва тия първи емигрантски месеци. По-нататък той отбелязва: „Новият път така ме измори, че първите дни в Париж от слабост и сърцебиене аз не можех буквално и сто крачки да направя.“ И с неприкрита тревога и несигурност завършва писмото си с думите: „Пролетта се надяваме да прекараме в Париж, лятото — само един бог знае къде.“ Вече второто писмо, датирано от 8 септ. 1920 г., показва, че Бунин е преодолял кризисното си състояние, подобрило се е здравето му, решил е някои въпроси на материалното си положение: „Не получих от вас нито ред през цялото лято, аз естествено поех задължението тук да редактирам класиците, издавани от парижкото „Обединение на земските и градски дейатели“ и участие в книгоиздателство „Русская земля“, отскоро започнало да действа.“

По-голямата част от съдържанието на писмата се отнася до избирането на Иван Бунин за редовен професор в Софийския университет. Неговият избор е станал от Академическия съвет по доклад, направен от Боян Пенев. В първото си писмо Бунин пише: „От вестниците узнах, че съм утвърден за професор във Вашия университет — позволете ми да Ви помоля да предадете на Вашите колеги и Вашето министерство моята дълбока благодарност за тая чест и моите извинения, че не мога в дадения момент да се възползувам от нея.“ Очевидно е, че по времето на престоя си в България Бунин е изявил съгласие — пред вид неосигуреното си положение — да заеме преподавателско място в София. И Боян Пенев енергично се е заел с осъществяването на това решение. От писмата разбираме, че Бунин е готов още през април да започне своите лекции, но по здравословни причини отлага това за есента и когато вече се установява по-трайно в Париж, където е основното ядро на руската емиграция, окончателно се отказва да се върне в България. Съдържанието на писмата засяга отчасти делови, отчасти лични въпроси, без да се срещат съждения от идейно-политически, антисъветски характер. Покрай данните, които изнасят те за трудностите на Бунин при пътуването от София през Белград за Париж и за избирането му като професор в университета, те документират установилите се сърдечни отношения и дружеските му връзки с Б. Пенев. Вероятно през време на краткия престой на Бунин в България е имало между тях разговори за литературата, за ролята на интелигенцията в духовния живот на една нация и др. Затова и пише в писмото си: „Дълбоко благодаря и на Вас лично за оная сърдечност и приветливост, която проявихте към мен — с пълна искреност Ви говоря, че у нас остана най-прекрасно и нежно възпоминание за Вашия дом.“ Затова, след като с известно огорчение споменава във второто си писмо за липсата на

¹ Вж.: Архив на БАН, ф. 37, арх. ед. 2051, 2052, 2053.

вести от страна на Б. Пенев, известният руски писател завършва: „... искам да се надявам, че Вие все пак някога ще ми пишете“. Не знаем от какъв характер са пратените от Б. Пенев до Бунин писма, докога продължава кореспонденцията им, но е известно, че по повод ненадейната смърт на нашия заслужил учен се получава съболезнователно писмо и от Бунин.

Отношението на Боян Пенев към Бунин се разкрива от изследователския интерес към неговото творчество. В архива на учения има няколко папки, които съдържат множество бележки, отправки, цитати, библиография на издадените книги и изследвания, откъси от разказите „Село“, „Суходол“, „Братя“, от битовите разкази, от стихотворения, лични наблюдения над прозата и поезията на Бунин.¹ Всичко това говори за дълбокия и траен интерес на литературния историк към Буниновото творчество, който в завършения си вид вероятно е щял да даде цялостно монографично изследване. Като предварителен подготвителен етап към обхващането на това многостранно и мащабно художествено дело те поразяват с амбицията да се долови естетически ценното и характерното, дълбоко руското в поезията и белетристиката му, на което дават израз десетилетията на естетическо разноезичие в руската литература. Това ясно проличава и в публикуваните от Пенев рецензии и бележки — „Нова руска антология“ (Златорог, 1921, кн. 1—2), „Митина любов“ (Златорог, 1926, кн. 1), „За литературния плут“ (Златорог, 1922, кн. 2). В тия си епизодични изказвания за мястото и значението на Буниновото творчество Б. Пенев няма възможност да разгърне оценките и наблюденията си. Писани по повод, те целят преди всичко да противопоставят Бунин на съвременниците му поети-символисти и да изтъкнат художествената му самобитност. Така в рецензията за антологията „Русский Парнас“ Пенев подхожда строго обективно и подчертава, че на Балмонт, Брюсов, Гипиус, Сологуб, Белый и др., „на тъй наречените модернисти е дадено твърде широко място — с видимо пристрастие“. И рецензентът, отчитайки качествата и пропуските на това издание, го посочва като неуспешен опит да се представи съвременната руска поезия, защото е даден пресвес на поезията на символистите, докато според него и други автори формират облика на поезията през първите две десетилетия на века. Един от тях по думите на Б. Пенев е и Бунин: „В руската поезия Бунин създава свой свят — неговото творчество е изцяло самобитно както в своя израз, така и в съдържанието си. В поезията си той е прост и дълбок, искрен и вдъхновен — притежава ценни качества, които са чужди не само на Брюсова, но и на други негови руски събратя, съвсем незаслужено поставени в антологията на пръв план.“² След като обещаваше, че „в една от идните книжки на „Златорог“ ще се спрем по-подробно на „Митина любов“, в кратката си бележка по повод излизането на книгата на Бунин Б. Пенев проследява оценките на изтъкнати изследвачи за нейните качества — на Г. Брандес, Анри де Рение, М. Цейтлин и др. Става така, че в споровете около българския символизъм ученият винаги противопоставя Буниновото творчество на творчеството на руските символисти — учители на немалко български поети през 10—20-те години.

Личните контакти на Бунин с Б. Пенев по време на престоя му в България ни дават възможност да разберем как един от изтъкнатите познавачи на славянските литератури е виждал достойнствата на поезията и прозата му. Но интересът, който се забелязва към творчеството на Бунин у нас през 20-те години, не се изчерпва само с взаимоотношенията на руския художник с българския учен. По него време М. Кремен също печата статия за Бунин (Зора, 1 март 1920). Излизат преведени и първите самостоятелни книги на писателя, сред които трябва да се отбележи „Любовта на Митя“ (преведена от Георги Д. Юрков през 1927 г.). Критикът Малчо Николов пише статия „Иван Бунин в последните си произведения“, където се спира обстойно на разказите и стиховете на Бунин, публикувани през 20-те години с кратка характеристика на мястото и значението му за руската литература.³

Нов гласък за популярността на Бунин в България е присъждането му на Нобелова награда за 1933 г. Едновременно с многотомното издание на цялото му творчество през 1935 г. в чужбина у нас излизат в поредицата „Знаменити съвременни романи“ два тома — автобиографичната „При изворите на живота“ и „Господинът от Сан-Франциско“, включваща едноименния

¹ Вж.: Архив на БАН, ф. 37, арх. ед. 1401, 1402, 1403.

² Б. Пенев. Нова руска антология. — Златорог, 1921, кн. 1—2, с. 98.

³ Вж.: М. Николов. Литературни характеристики и паралели, с. 102—113.

разказ, „Чашата на живота“ и „Братя“. Вече и отделни български автори отбелязват, че школуват у Бунин. Тук няма да се спирам на характера, степента и насоките на това влияние. Ще посоча само, че за него говорят и личните признания на някои от тях, като К. Константинов, Ил. Волен. В специалния си очерк „Иван Бунин“ авторът на „Път през годините“ (между другото — като мото на тая своя книга той поставя стих от Бунин — ... день мой догорел, след мой в мире — есть!) се спира на редица особености на Буниновото творчество, на някои негови творби. За К. Константинов Бунин е и си остава „един от най-големите писатели на нашето време, чието огромно творческо дело само по себе си внушава пиетет и възторг“. След като се запознаем с личното творчество на нашия белетрист, разбираме, че не е случайност въспителната мисъл на очерка за Бунин: „Той минава като невидим спътник през цялото мое съществуване, от първите години на съзнателния ми живот до днес и ще остане такъв до края.“ Намира хубави и точни думи, за да изрази възхищението си от „неговата изострена чувствителност“, от „неговата безмерна обич към живота, която ни възрастта, ни физическите недъзи не можеха да притъпят“, от езика на Бунин — „едно богатство, надхвърлящо всичките досегашни достойния на най-големите руски писатели — език, в който неизчерпаемото многообразие на живата народна реч се съчетава с върховна художествена сила“. Можем и да не се съгласим с някои от оценките на автора, но като имаме пред вид, че са изказани от белетрист и познавач не само на българската литература, те добиват определена цена, когато очертаваме страни от рецепцията на Буниновото творчество у нас. Очевидно е, че тук оказват своята роля и индивидуално-психологическите нагласи и предпочитания на самия Константинов. Казани от признат стилист в българската белетристика, оценките произтичат от едно трайно и задълбочено общуване с руската литература, от познаване на нейния национално-характерологичен релеф. Затова той счита за нужно да изтъкне: „В цялото негово творчество присъствува Русия. От първия ден до последния. Няма значение де е писана тая проза или онова стихотворение: в Орловска губерния или в Приморските Алпи, или в Червено море. Русия е в кръвта му, в мозъка, в кожата му. . . Може би тъкмо затуй не умря от носталгия: той сам създаваше въздуха на родната си земя, без който не можеше да живее. . .“¹ Свързващи се с художествената му практика на белетрист са признанията на друг наш изтъкнат писател — Илия Волен. Той нееднократно посочва, че сред учителите му на психологическо майсторство и изграждане на образите е и Иван Бунин. И на пряко зададен въпрос, кои са според него най-представителните имена в световната литература, наред с Толстой, Томас Ман, Мопасан, поставя и името на Ив. Бунин. Това, което Волен отбелязва, че е характерно за светоусещането му на художник, го свързва със същността на Буниновата проза: „Величието и преди всичко спокойствието на природата винаги дълбоко са ме удивлявали. Понякога съм изпитвал почти религиозно чувство пред изгрева. . .“² Сродява ги изображението на човека и земята: „Сред естествеността, мъдростта, спокойствието на вековечното в природата по-релефно изпъкват временните форми на живота, тяхната напревеност, тяхната драматична преходност. . .“² И действително, като се запознаем с разказите му, както и с повестта „Йов“, ще се убедим, че школовката у Бунин не е минала без последици. И К. Константинов, и Ил. Волен търсят у Бунин не автора на антисъветски разкази и публицистика от 20—30-те години, а творби, които му отреждат едно от предните места в руската литература в началото на века. Дори и от личните им признания само можем да направим извода за определеното място на прозата на Бунин в тяхното художествено формиране и развитие.

Направените в тия бележки бегли наблюдения над рецепцията на Буниновото творчество и контактите му с България само очертават насоките и характера на едно бъдещо цялостно, вече съпроводено от навлизане в конкретните прояви на влиянието му изследване. Едва тогава ще се добие пълна представа за проникването на Буниновото творчество у нас и въздействието му върху българската литература.

¹ К. Константинов. Път през годините. . . с. 459—460.

² Илия Волен. Мисъл и думи. С., 1967. с. 111.